

Вплив релігійної філософії П'єра Тейяра де Шардена на зміст рішень Другого Ватиканського Собору

М. Колісник

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Черкаси, Україна
Corresponding author. E-mail: maxkolisnyk@gmail.com

Paper received 05.08.18; Accepted for publication 13.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-178VI29-13>

Анотація. Мета даної роботи – проаналізувати вплив ідей П'єра Тейяра де Шардена на зміст документів Другого Ватиканського Собору. Загалом відзначено чотири основні принципи його філософської концепції: єдність у багатоманітності, взаємопов'язаність матеріального та духовного начал, взаємна користь науки і релігії, необхідність безперервного розвитку. Зроблено висновок, що вищеназвані ідеї вплинули на спрямованість документів Собору на екуменізм, визнання єдності народів, рас і релігій, рішення адаптувати церковну практику до вимог сучасності, а також використання наукових досягнень у церкві.

Ключові слова: Церква, Другий Ватиканський Собор, християнство, католицизм, П'єр Тейяр де Шарден.

Вступ. У наші часи у світі відбуваються великі зміни. Вони охоплюють майже усі сфери людського життя та майже усі частини світу. По всій планеті виникають нові й нові конфлікти. Найпомітнішими серед них є агресія Росії проти України, протистояння США та КНДР, Ірану та Саудівської Аравії, громадянська війна в Сирії. Усе більше посилюються терористичні загрози. На території Євросоюзу, у зв'язку з масовою міграцією з Середньої Азії та Північної Африки почастішали прояви релігійної, расової та національної нетерпимості.

Значні зміни відбуваються і у науково-технічній сфері. Поява штучного інтелекту та масова роботизація уже не здаються віддаленою перспективою.

Зрозуміло, що католицька церква муситиме шукати відповіді на усі названі нами виклики, що може призвести до значних внутрішніх та зовнішніх змін. Дещо ускладнити або ж допоїти цим перетворенням може той факт, що християнські церкви та католицька церква зокрема є частиною тих суспільств у яких знаходяться їхні осередки. Природно, що вони можуть перебувати під впливом як локальних так і глобальних змін у світі. Тому для того, щоб відповісти на сучасні виклики та підтвердити свою вселенську роль, католицька церква муситиме звертати увагу на філософські та наукові напрацювання, які можуть уникнути національної чи релігійної ангажованості.

Це уже відбувалося на Другому Ватиканському Соборі, який ознаменував кардинальні перетворення у католицькій церкві. Тому, очікуючи подібних за масштабом метаморфоз у прийдешні роки, ставимо за мету дослідити релігійно-філософську концепцію П'єра Тейяра де Шардена як таку, що визначила зміст документів Собору 1962-1965 років.

Щоб досягти поставленої мети слід виконати наступні завдання:

- Дослідити основні ідеї філософії П'єра Тейяра де Шардена.
- З'ясувати яким чином його філософська теорія могла вплинути на зміст документів Собору.
- Провести порівняльний аналіз основних ідей мислителя та текстів рішень Другого Ватиканського Собору з метою виявити спільні риси між ними.

Короткий огляд публікацій по темі. З подібної точки зору рішення Другого Ватиканського Собору

майже не розглядалися, хоча звісно були досліджені, у яких аналізувалися їхні історичні передумови та зміст. Серед них слід згадати працю Девіда Боша “Перетворення місіонерства. Зсуви парадигми в богослов'ї місіонерської діяльності”, Ганса Кюнга: “Теологія на шляху до нової парадигми”. Рефлексію над рішеннями Собору можна простежити у енцикліці “Evangelii Nuntiandi” Павла VI та “Redemptoris missio” Івана-Павла II. Серед українських науковців варто відзначити його авторству належить посібник “Другий Ватиканський собор і релігійно суспільні проблеми сучасності” та наукові статті “Проблеми державно-конфесійних відносин, релігійної свободи та гідності людини в контексті Другого Ватиканського Собору”; “Кияк С. Християнський екуменізм: католицька парадигма та її перспективи”. Філософія Тейяра де Шардена викликала цікавість багатьох науковців серед яких варто відзначити Анрі де Любака “Релігійна думка Тейяра де Шардена”, Дітріха фон Гільдебранда “Тейяр де Шарден на шляху до нової релігії”, Дуйкіна Василя Романовича „Філософія людини П. Тейяра де Шардена”.

Виклад основної частини. Ідеї Тейяра де Шардена безсумнівно були новаторськими для свого часу, але залишається незрозумілим чи саме вони визначили зміст документів Другого Ватиканського Собору чи вплинули на них. Сам філософ не брав участі у їхньому написанні і немає свідчень його діяльної участі у прийнятті рішень.

Важливим фактом, що може підтримати наше припущення є те, що він сам був членом католицького ордену єзуїтів, тому його думки не могли зникнути безслідно і однозначно вплинули на богословську спільноту, яка не завжди їх сприймала, але і не залишала поза увагою. Враховуючи, що сам мислитель був французом, можна припустити, що спочатку його почули саме на Батьківщині. Особливо цікаво це виглядає з урахуванням того, що, по-перше, саме французькі богослови Анрі де Любак та Ів Конгар були безпосередньо причетними до створення документів II ВС.

Анрі де Любака пов'язують з рухом “нової теології” і часто згадують поряд з де Шарденом у зв'язку тим, що погляди обох у 50-х роках ХХ століття перебували під заборонаю. Після 50-х він писав статті та

інші наукові праці на захист Тейяра (наприклад “Релігійна думка Тейяра де Шардена” 1962р.), називаючи його найбільшим апологетом християнства у XX столітті. 1960-го року Йоан XXIII залучив Анрі де Любака до богословської комісії, яка мала допомагати єпископам під час Собору. Він працював над конституціями *Lumen Gentium*, *Dei Verbum*, *Gaudium et Spes*. На основі вищеназваних фактів можна говорити, що де Любак мав прихильність до напрацювань де Шардена, а також був безпосередньо залучений до написання документів II ВС і таким чином міг перенести деякі ідеї французького мислителя до текстів над якими працював.

Зв'язок Іва Конгара з де Шарденом можна обґрунтувати тим, що імена цих двох мислителів згадуються серед тих чий погляд перебували під заборонаю католицької церкви у 50-х роках. Схожість помітна і у певних поглядах зокрема у відстоюванні демократизації стосунків між церквою та мирянами та подолання усіх чинників, що можуть роз'єднувати людей. Проілюструвати наші слова може уривок *Lumen Gentium*, написаний у редакції Іва Конгара: “Немає в тому Христі та в Церкві жодної нерівності з огляду на походження чи національність, суспільне становище чи стать” [8, с. 86].

Говорячи про не-французьких філософів, варто згадати Ганса Кюнга котрий брав безпосередню участь у роботі Собору та Карла Ранера – впливового теолога, який доклав чимало зусиль для реформування католицького богослов'я. Вони не могли не зазнати впливу П'єра Тейяра де Шардена, тому що філософська теорія останнього була однією з найпопулярніших для того часу.

Ганс Кюнг у творі “Теологія на шляху до нової парадигми” визнавав, що робота “Тейяра, присвячена примиренню теології та природознавства, незважаючи на усі заходи, що були здійснені проти них інквізицією після енцикліки *Humani Generis*... і досі залишається зразковою” [11, с. 370]. Цілком імовірно, що Ганс Кюнг міг використати напрацювання де Шардена розробляючи документи Собору у частині ставлення церкви до науки.

Карл Ранер, як і Тейяр де Шарден, був членом ордену єзуїтів. Подібно до нього, він виступав активним захисником ідеї про необхідність діалогу церкви з природничими науками і природничо-науковим світоглядом. Різницею між ними було те, що Ранер прагнув залишатися у межах накреслених офіційною церковною владою у 50-х роках. Цим пояснюється те, що він базував свої погляди на еволюцію, виходячи з положень енцикліки *Humani Generis* (1950р.), якою визнавалось “еволюційне походження людського тіла за умови, що воно було наділене душею, створеною безпосередньо Богом” [13, с. 98]. Такою позицією він міг стримати революційний порив поглядів де Шардена, але також і полегшити їхнє входження до дискурсу офіційної католицької теології, а отже сприяв тому, що погляди де Шардена пізніше були визнані католицькою церквою.

Для з'ясування впливу філософських поглядів французького філософа на документи II ВС необхідно зрозуміти їхню сутність. За основу ми взяли праці “Феномен людини” та “Божественне середовище”. У

першій з них філософ спробував по-новому осмислити людину, поєднавши еволюційну теорію, філософію життя Анрі Бергсона та християнську ідею про Царство Боже. Робота пронизана численними згадками біологічних теорій, посилання на дослідження еволюції видів з метою довести, що людина є її вершиною та здатна вивести її на понад матеріальний рівень, який філософ передає у понятті точки Омега. Загалом теорія еволюції де Шардена базується на законі зростання складності, яким передбачено поступове виникнення все більш складних форм життя. У іншому творі читаємо роздуми про божественне середовище як продукт розумової та матеріальної діяльності людини, що врешті-решт об'єднує у собі усе людство, але так, що воно зростає як колективно, так і індивідуально. Серед основних ідей, що притаманні обом працям, ми виокремили уявлення про можливість єдності у багатоманітті, взаємопов'язаність матеріального та духовного начал, примирення науки та релігії, необхідність безупинного розвитку для існування життя.

Єдність у багатоманітності пронизує уявлення мислителя про біологічний, соціальний, розумовий та духовний виміри життя. Він налаштований розглядати матеріальне та духовне як елементи єдиного світу: “Єдиний реально можливий спосіб розглядати його (універсам авт.) це брати його як блок, увесь цілком”. На його думку: “Будь-який елемент може розвиватися і рости лише у зв'язку з іншими і через них” [12, с. 150]. Соціальний вимір життя також підпадає під закони єдності: “Від Заходу до Сходу еволюція віднині зайнята у іншому місці, в більш багатій і складній царині – разом з усіма свідомостями вона створює дух. Поза націями і расами неухильно відбувається створення єдиного людства” [12, с. 393]. Найбільший виклик перед філософом у обґрунтуванні його концепції єднання постає у контексті точки Омега, у якій індивідуальне мислення починає збиратися в одне ціле. Він полягає у суперечності ідеї злиття та свободи людської особистості. Відповідь на нього Тейяр де Шарден дає у своїй же еволюційній теорії, і вона полягає в тому, що Омега є тією точкою, що обумовлена еволюцією людської свідомості, а тому не поглинає, а лише посилює можливості кожної особистості як учасника цього духовного та мисленнєвого єднання.

Релігійний вимір людського життя, відповідно до позицій філософа, не залишається поза описаними процесами об'єднання. Ідеї філософа відобразилися у багатьох документах Другого Ватиканського Собору. Найважливішим серед них є Конституція про церкву у сучасному світі “*Gaudium et Spes*” у якій помітне прагнення звертатися до релігійної спільноти як до єдиного цілого: “Тому Другий Ватиканський Собор, глибоко дослідивши таїнство Церкви, без вагання звертається вже не до одних лише синів Церкви і до тих, що призивають ім'я Христа, а й до всіх людей загалом, бажаючи пояснити всім своє розуміння присутності й діяльності Церкви в сучасному світі” [9, с. 335].

Для того, щоб довести, що спільність ідеї П'єра Тейяра де Шардена про єдність у багатоманітності не є випадковою, вважаємо за необхідне навести приклади положень інших документів Собору. Найбільш яскраве, у цьому контексті, формулювання надає Дек-

рет про служіння і життя пресвітерів: “Отже немає такого члена Тіла, що не брав би участь у місії всього Тіла, бо кожен повинен святити Ісуса у своєму серці й духом пророчим давати свідченням про Нього” [7, с. 303]. У Конституції про святу літургію читаємо: “Церква навіть у літургії не прагне накидати суворої однотайності форми, навпаки, вона шанує й розвиває духовні цінності й обдарування різних племен і народів...” [10, с. 24]. Конституція *Lumen Gentium* містить багато ідей, співзвучних з поглядами французького філософа: “Немає в тому Христі та в Церкві жодної нерівності з огляду на походження чи національність, суспільне становище чи стать” [8, с. 86]. У Декреті про Східні католицькі церкви проголошено, що: “Різноманітність у Церкві не шкодить єдності, а радше її увиразнює, адже католицька Церква бажає, щоб традиції кожної помісної Церкви або обряду зберігалися цілісними” [4, с. 118]. Природньо, що заклики до єднання лунають у Декреті про екуменізм у частині ставлення до інших релігій та конфесій: “Однак тих, хто нині у таких Спільнотах народжується і сповнюється віри Христової не можна звинувачувати у гріхові розділення і католицька церква обіймає їх із братерською любов’ю” [5, с. 130]. Нарешті Декларація про ставлення до нехристиянських релігій надає чітке формулювання у ставленні католицької церкви до інших релігій та конфесій: “Церква закликає своїх синів розсудливо і з любов’ю через діалог та співпрацю з ви знавцями інших релігій, показуючи приклад християнської віри й християнського життя, визнавати, зберігати і примножити духовні та моральні блага, які є в цих релігіях, а також їхні культурні та суспільні цінності” [2, с.209]. Усі наведені нами цитати спільні у одному – вони утверджують ідею єдності попри відмінності у релігії, культурі та соціумі та повагу до цих особливостей. Єднання сприймається не як поглинання, а як взаємне сприйняття на основі спільних цінностей та спільної мети. Саме через це можна стверджувати, що філософія П’єра Тейяра де Шардена вплинула на зміст документів II ВС.

Взаємопов’язаність матеріального та духовного начал є наступною рисою поглядів філософа, яку ми детально розглянемо. Її можна простежити у обох вищезазначених його працях. Спочатку він розглядає два начала з глобальної точки зору: “Поза всяким сумнівом, матеріальна і духовна енергія чимось пов’язані між собою і продовжують одне одного. У самій основі якимось чином може існувати і діяти у світі єдина енергія” [12, с. 170]. Відповідно до його філософії, людина є частиною єдиного світу. Звідси і заклик: “Не будемо намагатися передчасно бігти від світу” [12, с. 81]. Насамкінець, він звертається до людини як християнина: “В ім’я віри ми можемо і повинні захоплено трудитися над земними цілями” [12, с. 39]; “Зростання, навіть перед людьми, і розвиток талантів, навіть природніх, - це істинно християнський досвід. Таке істинно католицьке ставлення до світу” [12, с. 68].

На нашу думку, наведені ідеї мислителя, відображені у документах Другого Ватиканського Собору, виражаються передовсім у намірі пристосовувати церковні практики до вимог часу та культурного і суспільного оточення, а також збільшити роль мирян

у евангелізації. Зокрема у Декреті про священниче виховання бачимо: “В цій програмі загальні норми нехай будуть пристосовані до обставин окремих територій та часу, щоб священниче виховання завжди відповідало пастирським потребам цих країн, у яких доводить здійснювати священниче служіння” [6, с. 182]. Схожа позиція відображена у Декларації про християнське виховання: “При заснуванні католицьких шкіл треба враховувати також потреби сучасного світу та приділяти увагу професійному навчанню” [1, с. 204]. Декрет про засоби суспільної комунікації самим існуванням маніфестує активне ставлення католицької церкви до поза церковних процесів та наміру впливати на них: “Преса, створена і керована католиками, матиме на меті формувати, зміцнювати й розвивати громадську думку згідно з природніми та католицькими доктринами” [3, с. 51]. У Конституції *Lumen Gentium* бачимо наголос на несуперечності матеріального та духовного: “А що Царство Христове не від світу цього, то Церква, тобто Народ Божий, наближаючи те Царство, нічого не робить на шкоду земним благам жодного з народів...” [8, с. 66]. Проте найбільш чітке формулювання щодо питання, яке ми розглядаємо у цій частині можемо побачити у конституції *Gaudium et Spes*: “Собор закликає християн як громадян обох градів – небесного й земного, щоб вони намагалися вірно виконувати свої земні обов’язки, керуючись духом Євангелія. Ті хто нехтує або земною, або духовною стороною життя – неправі” [9, с. 366].

Необхідність урахування матеріальних обставин, географії, суспільного оточення, економічної ситуації католицькі філософи та богослови розуміли і раніше, тому у цій частині змісту документів не можна стверджувати про вплив лише Тейяра де Шардена. З іншого боку, саме його заслугою варто вважати розгляд єдності матеріального і духовного на рівні світобудови, а не лише інструменту у церковних практиках. Фактично він підняв це питання до глобального, екзистенційного рівня, а тому і збільшив його вагу в очах католицьких богословів.

Третя складова поглядів мислителя це спроба подолання розриву між наукою та релігією: “Наше покоління і два попередніх тільки й чули, що про конфлікт між релігійною вірою і наукою” [12, с. 400]. Він стверджує, що незважаючи на це: “Релігія і наука – дві нерозривно пов’язані сторони, чи фази одного й того ж повного акту пізнання, який лише один міг охопити минуле і мабутнє еволюції, щоб їх розглянути, виміряти і завершити” [12, с. 401].

Така позиція вплинула на освітню концепцію, запропоновану на Соборі: “В католицьких університетах треба особливо підтримувати ті наукові інститути, які займають переважно науковими дослідженнями” [1, с. 205]. Необхідність подолання суперечностей між наукою та релігією маніфестується у Декреті про служіння і життя пресвітерів: “А оскільки в наші часи людська культура, а також священні науки розвиваються швидкими темпами, нехай пресвітери постійно дбають про те, щоб належно і безнастанно вдосконалювати свої знання про Боже і про людське, щоб тим самим краще готуватись до розмови зі своїми сучасниками” [7, с. 329]. Про зміну ставлення до науки

свідчать слова із *Gaudium et Spes*: "...хай нам буде дозволено висловити жаль з приводу відомих умонастроїв, які побутували колись у середовищі самих християн і внаслідок не досить чіткого розуміння слушної автономії науки викликали суперечки й нелади та довели багатьох людей до думки, що віра і наука суперечать одна одній" [9, с. 360]. Окрім констатування факту існування тертя між наукою та релігією документ містить і прямий заклик до імплементації наукових здобутків у церковне життя: "У душпастирській праці слід визнавати і застосовувати не тільки богословські засади, а й відкриття світських наук, насамперед психології та соціології, щоб і віруючих до чистішого й більш зрілого життя у вірі" [9, с.385].

Варто зазначити, що питання протистояння науки та релігії походить ще з того часу, коли почали розрізняти наукову та релігійну істину як паралельні одна одній. Відповідно існували мислителі, що прагнули подолати цей дуалізм. Значення ж Тейяра де Шардена полягає у піднятті дискусії щодо подолання дуалізму наукового та релігійного знання на новому рівні, що відповідав сучасним реаліям.

Нарешті останнім моментом філософії де Шардена є наголос на невинності розвитку, який він робив при розгляді людської свідомості: "Зупинка чи повернення назад неможливі тому, що усе зростання внутрішнього бачення є зародженням нового бачення, що включає в себе усі інші та веде його далі" [12, с. 346]. З певними змінами ця думка присутня у тексті *Gaudium et Spes*: "Треба, однак, остерегатися того, щоб вважати деякі звичаї непорушними, якщо вони вже не відповідають новим вимогам сучасності. З іншого боку не слід нерозважливо виступати проти добрих звичаїв якщо вони належно пристосовані до сучасних обставин і не перестали бути корисними" [9, с. 393].

Висновок. У дослідженні ми обґрунтували імовірний шлях впливу ідей П'єра Тейяра де Шардена на

зміст документів Другого Ватиканського Собору. Ми з'ясували, що він став можливим завдяки спільності його поглядів з ідеями богословів Анрі де Любака, Іва Конгара, Карла Ранера та Ганса Кюнга, тому факту, що де Шарден сам належав до католицької богословської спільноти, а також тому, що усі вони, окрім Карла Ранера, брали безпосередню участь у написанні документів Другого Ватиканського Собору.

Для того, щоб полегшити компаративний аналіз ідей Тейяра де Шардена з текстами документів II ВС, ми вирішили виокремити основні риси його філософії. Серед них: єдність у багатоманітності, нерозривність матеріального та духовного начал, спільність науки та релігії та необхідність безперервного розвитку.

Здійснивши аналіз, ми дійшли висновку, що, перше, положення деяких документів перебувають у руслі поглядів де Шардена передовсім через їхню "налаштованість" на постійне оновлення церковної практики залежно від умов певного часу та заохочення участі мирян у церковних справах. По-друге, певні документи, особливо *Lumen Gentium* та *Gaudium et Spes* за змістом майже дослівно повторюють погляди де Шардена, які стосуються необхідності єдності народів, церков та релігій незважаючи на відмінності, взаємної користі матеріальної діяльності та духовного ставлення до світу, необхідність зв'язку між наукою та релігією.

П'єр Тейяр де Шарден опосередковано здійснив значний вплив на ідейний зміст документів Другого Ватиканського Собору. Він визначив як їхнє загальне "налаштування", так і конкретний реформаторський зміст. Запорукою такого впливу, на нашу думку, стала сміливість ідей філософа, його відносна незалежність від офіційної теологічної доктрини католицької церкви та водночас бажання збагатити її новим змістом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Декларація про християнське виховання "Gravissimum educationis" // Документи Другого Ватиканського Собору: Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 1996. С. 196–208.
2. Декларація про ставлення Церкви до нехристиянських релігій "Nostra Aetate" // Документи Другого Ватиканського Собору: Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 1996. С. 208–213.
3. Декрет Другого Ватиканського Собору про засоби соціальної комунікації "Inter mirifica" // Документи Другого Ватиканського Собору: Конституції, декрети, декларації. Львів: Свічадо, 1996. С. 46–55.
4. Декрет Другого Ватиканського Собору про Східні Католицькі Церкви "Orientalum Ecclesiarum" // Документи Другого Ватиканського Собору: Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 1996. С. 117–128.
5. Декрет Другого Ватиканського Собору про екуменізм "Unitatis Redintegratio" // Документи Другого Ватиканського Собору: Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 1996. С. 128–145.
6. Декрет Другого Ватиканського Собору про священниче виховання "Optatam totius" // Документи Другого Ватиканського Собору: Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 1996. С. 181–196.
7. Декрет Другого Ватиканського Собору про служіння і життя пресвітерів "Presbyterorum ordinis" // Документи Другого Ватиканського Собору: Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 2014. С. 302–334.
8. Догматична Конституція Другого Ватиканського Собору про Церкву "Lumen Gentium" // Документи Другого Ватиканського Собору: Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 2014. С. 55–117.
9. Душпастирська Конституція Другого Ватиканського Собору про Церкву в сучасному світі "Gaudium et Spes" // Документи Другого Ватиканського Собору: Конституції, декрети, декларації. Львів : Свічадо, 2014. С. 334–417.
10. Конституція Другого Ватиканського Собору про Святу Літургію "Sacrosanctum Concilium" // Документи Другого Ватиканського Собору: Конституції, декрети, декларації. – Львів : Свічадо, 2014. С. 13–46.
11. Кюнг Г. Куда идет христианство? Теология на пути к новой парадигме. *Путь*. 1992. №2. С. 144–182.
12. Тейяр де Шарден П. Феномен человека: Сб. очерков и эссе. Москва : ООО Издательство АСТ, 2002. 553 с.
13. Храмов А. Теистическая эволюция и дарвинизм: от войны к миру // Государство, религия, церковь в России и за рубежом. 2015. № 4. С. 84–109.

REFERENCES

1. Declaration on Christian Education "Gravissimum educationis" // Documents of the Second Vatican Council: Constitutions, decrees, declarations. Lviv. Svichado. 1996. P. 196-208.
2. Declaration on the Relation of the Church to Non-Christian Religions "Nostra Aetate" // Documents of the Second Vatican Council: Constitutions, decrees, declarations. Lviv. Svichado. 1996. P. 208-213.
3. Decree on the Media of Social Communications "Inter Mirifica" // Documents of the Second Vatican Council: Constitutions, decrees, declarations. Lviv. Svichado, 1996. P. 46-55.
4. Decree on the Catholic Churches of the Eastern Rite "Orientalium Ecclesiarum" // Documents of the Second Vatican Council: Constitutions, decrees, declarations. Lviv. Svichado, 1996. P. 117-128.
5. Decree on Ecumenism "Unitatis Redintegratio" // Documents of the Second Vatican Council: Constitutions, decrees, declarations. Lviv. Svichado, 1996. P. 128-145.
6. Decree on Priestly Training "Optatum Totius" // Documents of the Second Vatican Council: Constitutions, decrees, declarations. Lviv. Svichado, 1996. P. 181-196.
7. Decree on the Ministry and Life of Priests "Presbyterorum ordinis" // Documents of the Second Vatican Council: Constitutions, decrees, declarations. Lviv. Svichado, 1996. P. 302-334.
8. Dogmatic Constitution on the Church "Lumen Gentium" // Documents of the Second Vatican Council: Constitutions, decrees, declarations. Lviv. Svichado, 1996. P. 55-117.
9. Pastoral Constitution on the Church in the Modern World "Gaudium et Spes" // Documents of the Second Vatican Council: Constitutions, decrees, declarations. Lviv. Svichado, 1996. P. 334-417.
10. Constitution on the Sacred Liturgy "Sacrosanctum Concilium" // Documents of the Second Vatican Council: Constitutions, decrees, declarations. Lviv. Svichado, 1996. P. 13-46.
11. Kung H. Where does Christianity go? Theology on the Way to a New Paradigm. *Path* 1992. n.2. P. 144-182.
12. Teilhard de Chardin P. The Phenomenon of Man. Moskow: AST Ltd., 2002
13. Khramov A. Theistic Evolution and Darwinism: from War to Peace // Government, religion, church in Russia and abroad. 2014. n. 4. P. 84-109.

Influence of Pierre Teilhard de Chardin's religious philosophy on the content of the decisions of the Second Vatican Council

M. Kolisnyk

Abstract. The article deals with the ideas of Pierre Teilhard de Chardin that influenced the content of the documents of the Second Vatican Council. 4 key principles of his philosophical theory were stressed here: integrity in diversity; unity of material and spiritual substances; mutual usefulness of science and religion and necessity of perpetual growth for every organism and system. The conclusion is that these points determined the orientation of the Council's documents on ecumenism; tolerance to all nations, races, and religions; taking the world's modern conditions into account in church actions; usage scientific achievements in church education and activity.

Keywords: Church, Second Vatican Council, Christianity, Catholicism, Pierre Teilhard de Chardin.